

Henryk Sławiński

Prawo do wolności religijnej i jego naruszenie we współczesnej Europie

---

Studia Włocławskie 17, 295-309

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. HENRYK SŁAWIŃSKI

PRAWO DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ I JEGO NARUSZANIE WE WSPÓŁCZESNEJ EUROPIE

Współczesne debaty o wolności człowieka i o wolności słowa skłaniają również do refleksji na temat poszanowania w dzisiejszych państwach demokratycznych wolności sumienia, religii i wyznania. Czy rzeczywiście w dobie wynoszenia wolności człowieka na piedestał jest też miejsce na wolność religijną? Niemal każdego tygodnia publikowane są wiadomości o prześladowaniu i brutalnych mordach chrześcijan dokonywanych przez fundamentalistów islamskich na Bliskim Wschodzie i w Afryce¹. Znane jest w literaturze stwierdzenie, że gdy giną miliony, to tylko statystyka; gdy ginie człowiek, to dramat. Symbolem milionów prześladowanych za wiarę jest pakistańska katoliczka, Asia Bibi (ur. 1971), matka pięciorga dzieci. Cywilizowany świat apeluje od lat do prezydenta Pakistanu o ułaskawienie tej kobiety skazanej na śmierć 14 czerwca 2009 r. za rzekomą obrazę Mahometa². O ile na wyraźne potępienie zasługują wymienione prześladowania chrześcijan, o tyle z dezaprobatą należy ustosunkować

KS. HENRYK SŁAWIŃSKI – dr hab., homileta i pedagog, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Wykładowca homiletyki w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie, w Wyższym Seminarium Duchownym Księża Misjonarzy św. Rodziny. Redaktor naczelny czasopisma teologicznego „Polonia Sacra”; przewodniczący Stowarzyszenia Homiletów Polskich, członek stowarzyszenia „Arbeitsgemeinschaft für Homiletik”, członek Komisji Języka Religijnego PAN, członek Polskiego Towarzystwa Teologicznego, koordynator współpracy zagranicznej Wydziału Teologicznego UPJPII z uczelniami we Francji i krajach Beneluxu.

¹ Por. *Papst verurteilt Massaker an äthiopischen Christen*, „Die Tagespost”, 48(2015), s. 4; R. Einig, *Ein Vaterunser für die Mörder. Internationaler Kongress für Religionsfreiheit in Madrid beleuchtet die Rolle der verfolgten Christen für die Neuevangelisierung*, „Die Tagespost”, 48(2015), s. 5; O. Maksan, *ISMordet erneut Christen. Neues Video belegt Verbindung zwischen libyschen Gruppen und IS-Führung*, „Die Tagespost”, 47(2015), s. 2.

² Por. A. Bibi, A.-I. Tolle, *Bluznierstwo*, Warszawa 2012, s. 31–37.

się także do ostracyzmu stosowanego wobec chrześcijan w niektórych państwach zachodnich. W swej istocie ostracyzm polegał na skazywaniu człowieka na banicję. Dziś, w świecie upodobnionym do globalnej wioski nie ma dokąd zesłać człowieka czy grupy ludzi. Można jednak skazywać ich na śmierć społeczną, traktować tak, jakby nie istnieli.

Celem poniższego opracowania jest wskazanie podstaw wolności religijnej i wykazanie jej naruszania we współczesnej Europie. W związku z tym najpierw doprecyzowane zostanie pojęcie wolności religijnej; omówione zostaną początki idei wolności religijnej, następnie jej osadzenie w systemie prawnym, a wreszcie przedstawione zostaną niektóre przykłady naruszania wolności religijnej i sposoby przeciwstawiania się temu negatywnemu, a niekiedy wręcz haniebnemu zjawisku społecznemu.

1. Pojęcie wolności religijnej

Definiując wolność religijną, można powiedzieć, że oznacza ona prawo osoby ludzkiej i wspólnoty osób do wyznawania jakiejś religii bądź też niewyznawania żadnej. Wolność religijna obejmuje także prawo do postępowania zgodnie z głosem własnego sumienia oraz prawo do publicznego praktykowania wyznawanej wiary i świadczenia o niej, także w sferze publicznej³.

We współczesnym nauczaniu Kościoła akcentuje się wolność religijną i wolność sumienia. Ta druga jest warunkiem pierwszej. Wolność sumienia jest zagwarantowana nie tylko osobom wyznającym jakąś religię, ale zakłada również wolność do posiadania przekonań, które nie są religijne, jak na przykład agnostycyzm czy ateizm⁴. Fundamentem wolności religijnej jest godność osoby ludzkiej.

Sobór Watykański II uznał kwestię wolności religijnej za na tyle ważną, że poświęcił jej osobny dokument – deklarację *Dignitatis humanae*. W niej zaś sformułowane zostało oświadczenie: „Obecny Sobór Watykański oświadcza, iż osoba ludzka ma prawo do wolności religijnej. Tego zaś rodzaju wolność polega na tym, że wszyscy ludzie powinni być wolni od przymusu ze strony czy to poszczególnych ludzi, czy to zbiorowisk społecznych i jakiegokolwiek władzy ludzkiej, tak aby w sprawach religijnych nikogo nie przymuszano do działania wbrew jego sumieniu ani nie przeszkadzano

---

³ S. Kowalczyk, *Wolność religijna. 1. Aspekt społeczny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 896.

⁴ J.-L. Tauran, *Jan Paweł II a wolność religijna: doktryna i spuścizna*, w: *Wolność religijna sercem ludzkiej wolności*, red. A. Dobrzyński, Kraków – Rzym 2011, s. 11.

mu w działaniu według swego sumienia prywatnym i publicznym, indywidualnym lub w łączności z innymi, byle w godziwym zakresie”⁵.

Ponadto ostatni sobór domagał się uznania prawa osoby ludzkiej do wolności religijnej za prawo cywilne⁶. Nikomu jednak Kościół nie chce narzucać prawdy, o której sam jest przekonany. Idzie raczej za przykładem swego Założyciela i Jego pierwszych uczniów. Chrystus bowiem dał świadectwo prawdzie, ale nikomu jej nie narzucał siłą. Podobnie postępowali Apostołowie. Nie stosowali oni żadnego przymusu, bo byli przekonani o mocy słowa Bożego⁷ oraz o tym, że „prawda narzuca się sumieniu tylko siłą siebie samej i ogarnia umysły łagodnie, a zarazem zdecydowanie”⁸.

Przy takim rozumieniu prawdy nikomu nie można narzucać wiary religijnej. Ona może być prawdziwie przyjęta tylko w wolnym akcie rozumu i woli – stając się odpowiedzią na Boże objawienie i wyrazem gotowości do współpracy z Bożą łaską⁹. W przekazie wiary obowiązuje zasada: *plus ratio, quam vis* – siła argumentu przed argumentem siły. I chociaż Kościół „odrzuca ateizm całkowicie, to jednak szczerze wyznaje, że wszyscy ludzie, wierzący i niewierzący, powinni się przyczyniać do należytej budowy tego świata, w którym wspólnie żyją; a to z pewnością nie może dziać się bez szczerego i roztropnego dialogu. Boleje więc Kościół nad dyskryminacją wierzących i niewierzących, którą niesprawiedliwie wprowadzają niektórzy kierownicy państw, nie uznający zasadniczych praw osoby ludzkiej. Dla wierzących domaga się wolności działania, aby wolno im było w świecie budować również świątynię Bogu. Ateistów zaś przyjaźnie zaprasza, by otwartym sercem rozważali Ewangelię Chrystusową”¹⁰.

Ogromnym osiągnięciem Soboru Watykańskiego II jest odrzucenie dyskryminacji ze względów religijnych i domaganie się wolności sumienia ze względu na godność człowieka¹¹. Sobór uznał bowiem, że

---

⁵ Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae* (DWR), n. 2.

⁶ Por. tamże.

⁷ Por. tamże, n. 11.

⁸ Tamże, n. 1.

⁹ Por. K. Gózdź, *Logosowy charakter wiary według Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, „Polonia Sacra”, 33(2013), nr 2, s. 45–47; H. Sławiński, *Oryginalne ujęcie kwestii wiary w encyklice papieża Franciszka Lumen fidei*, „Polonia Sacra”, 33(2013), nr 2, s. 98–100.

¹⁰ Sobór Watykański II, Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (KDK), n. 21.

¹¹ W samej konstytucji *Gaudium et spes* nazwa „godność” jest użyta aż 46 razy – por. W. Granał, *Godność człowieka i jej współczesne uzasadnienie*, w: *Aby poznać Boga i człowieka*, cz. 2: *O człowieku dzisiaj*, red. B. Bejze, Warszawa 1974, s. 228; A. Dobrzyński,

człowiek „może zwracać się do dobra tylko w sposób wolny. [...] Tak więc godność człowieka wymaga, aby działał ze świadomego i wolnego wyboru, to znaczy osobowo, od wewnątrz poruszony i naprowadzony, a nie pod wpływem ślepego popędu wewnętrznego lub też zgoła przymusu zewnętrznego”¹².

Aktualne stanowisko Kościoła na temat wolności religijnej zostało wypracowane nie bez wpływu cywilnych rozwiązań. Zarówno przywódcy państwowi, jak i organizacje międzynarodowe dostrzegły potrzebę zagwarantowania wolności religijnej w stanowionym prawie.

2. Początki idei wolności religijnej i jej promocja we współczesnym nauczaniu Kościoła

Starożytność zna zróżnicowane podejścia do religijnej wolności człowieka. Cyrus w swoim imperium perskim, zbudowanym w VI wieku przed Chrystusem, pozostawiał podbitym ludom dużą swobodę w zakresie praktykowania ich przekonań religijnych. Sokrates (469–399) został oskarżony o bezbożność i uwięziony. W konsekwencji został skazany na samobójstwo¹³. Władcy Rzymu w epoce pierwotnego chrześcijaństwa domagali się dla siebie boskiej czci. Tyberiusz, podobnie jak inni cesarze tej epoki, kazał bić monety ze swoimi podobiznami oraz napisem przyznającym mu tytuł *divi filius* – „syn boży” (por. Mt 22, 20–21)¹⁴. Ci, którzy nie oddawali boskiej czci rzymskim władcom, skazywani byli na prześladowanie i śmierć.

Po Edyktie Mediolańskim cesarza Konstantyna (272–337) nastąpiła ewidentna zmiana. Chrześcijaństwo mogło być publicznie wyznawane i praktykowane. Nieco później, za cesarza Teodozjusza Wielkiego (347–395), na mocy jego edyktu *Cunctos populos* z 380 roku chrześcijaństwo zyskało status religii państwowej. W 393 roku spalona została świątynia Zeusa na Olimpie i zakazano sprawowania obrzędów pogańskich towarzyszących zawodom olimpijskim. W tym też czasie niszczone były świątynie pogańskie i wydano nakaz konfiskaty mienia osób uprawiających kult pogański. Teodozjusz zakazał jednak w 394 r. burzenia żydowskich synagog

---

Godność człowieka w misji Kościoła według Jana Pawła II, w: *Godność w perspektywie nauk*, red. H. Grzmil-Tylutka, Z. Mirek, Kraków 2012, s. 13–27.

¹² KDK, n. 17.

¹³ W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, t. 1, wyd. 9, Warszawa 1983, s. 72.

¹⁴ Por. J. B. Light, *The Sign of the Cross. The Passion and Resurrection of Jesus according to St. John*, Slough 1975, s. 42.

i zakłócania ich praktyk religijnych¹⁵. Nader często władcy wykorzystywali religię do celów politycznych, narzucając ją na swoim terytorium.

Nauczanie o wolności religijnej było powoli precyzowane. Jakkolwiek od początku chrześcijaństwa uznawano wiarę za akt rozumu, woli i łaski, jednak w praktyce nie zawsze o tym pamiętano. Sam Sobór Watykański II dostrzegł istnienie rozbieżności w niektórych epokach dziejów Kościoła między praktyką a nauką w zakresie wolności religijnej: „Chociaż w życiu Ludu Bożego, pielgrzymującego przez zmienne koleje ludzkich dziejów, nieraz pojawiał się sposób postępowania nie dość zgodny z duchem ewangelicznym, a nawet mu przeciwny, zawsze jednak trwała w Kościele nauka, że nikogo nie wolno przymuszać do wiary”¹⁶. Z upływem czasu ludzie zrozumieli lepiej godność osoby, a wraz z tym dojrzało przekonanie, że społeczeństwo powinno zachować wolność od wszelkiego przymusu ludzkiego w sprawach religijnych¹⁷. Znaczący wkład w upowszechnienie oficjalnego nauczania Kościoła na temat wolności religijnej miał Jan Paweł II. Rozwijając soborowe nauczanie, podkreślał, że wolność należy do natury osoby ludzkiej, a jej fundament tkwi w transcendentnej godności człowieka. Jednocześnie papież domagał się poszanowania i ochrony wolności religijnej dla każdego, niezależnie od poglądów religijnych: „każdemu człowiekowi należy dać w ramach naszego współżycia możliwość wyznawania wiary i swoich przekonań indywidualnie lub we wspólnocie z innymi, prywatnie lub publicznie”¹⁸. Zdaniem Jana Pawła II, religia jest czymś szczególnie głębokim w człowieku, jest elementem autentycznie ludzkim. Toteż ze względu na godność osoby ludzkiej każda religia i każde wyznanie wymaga poszanowania ze strony innych¹⁹. Podobnie wypowiedział się ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary, kardynał Józef Ratzinger, stwierdzając: „Prawo do wierzenia – to właściwe jądro wolności człowieka; tam gdzie tego prawa nie ma, giną następnie, zgodnie z wewnętrzną logiką, wszystkie inne swobody. Prawo to, to zarazem ten istotny dar wolności, który wiara przyniosła na świat. Dopiero on

---

¹⁵ A. Kołtunowska, *Teodozjusz Wielki*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 19, Lublin 2013, kol. 637.

¹⁶ DWR, n. 12.

¹⁷ Por. tamże.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (RH), n. 17; tenże, *Orędzie na XIV Światowy Dzień Pokoju, Chcesz służyć sprawie pokoju – Szanuj wolność*, w: *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, Rzym 1985, s. 127.

¹⁹ Por. RH, n. 17.

położył kres utożsamianiu państwa i religii, pozbawił państwo charakteru totalnego, a wprowadzając rozróżnienie między wiarą a sferą państwa, zapewnił człowiekowi powiązanie jego bytu z Bogiem i przed Bogiem [...]. Wolność sumienia jest jądrem wszelkiej wolności”²⁰.

3. Wolność sumienia i wyznania w ustawodawstwie państwowym i międzynarodowym

W historii nowożytnej wyraźny zapis o wolności religijnej w ustawodawstwie państwowym pojawił się najpierw w *Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki*. Natomiast upowszechnienie tego zapisu na arenie międzynarodowej jest zasługą *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*. Ponadto państwa europejskie w dodatkowych dokumentach gwarantują ludziom wolność sumienia i religii.

3.1. Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki

Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki została uchwalona dnia 17 września 1787 roku i weszła w życie dwa lata później, w 1789 roku. Pierwsza poprawka do tej konstytucji z 15 grudnia 1791 roku, czyli tzw. *First Amendment* stwierdza: „Żadna ustawa Kongresu nie może wprowadzić religii ani zabronić swobodnego praktykowania jej”²¹. W poprawce tej wyróżnia się dwie części: pierwsza nazywana jest *the establishment clause*, czyli klauzula ustanowienia, a druga – *the free exercise clause*, czyli klauzula wolności praktyk. Przez lata trwały dyskusje nad tym, co zamierzali ojcowie założyciele narodu, czego chcieli uniknąć i co zagwarantować. Założyciele mieli świadomość, że dziewięć spośród trzynastu stanów założycielskich miało ustanowione religie – *established religion*. W Massachusetts, New Hampshire i Connecticut był nią *the Congregational Church*. W stanach: New York, Maryland, Virginia, North Carolina, South Carolina i Georgia był to anglikanizm, określane po 1776 roku jako *the Episcopal Church*. Jedynie cztery stany założycielskie: New Jersey, Pennsylvania, Delaware i Rhode Island nie miały żadnej ustanowionej religii. Członkowie religii ustanowionych cieszyli się przywilejami, których nie mieli inni. Jeśli jakaś grupa religijna nie mogła być religią ustanowioną, oczekiwała, że

²⁰ J. Ratzinger, *Kościół – ekumenizm – polityka*, Poznań – Warszawa 1990, s. 239–240.

²¹ „Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof” – J.D. Davidson, *Catholicism in Motion. The Church in American Society*, Ligouri 2005, s. 8; por. *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki*, tłum. Andrzej Pułło, Warszawa 2002, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/usa.html> (25.04.2015).

tworzony porządek prawny zagwarantuje, że rząd amerykański nie będzie ingerował w ich przekonania religijne i tradycje. Miała to gwarantować klauzula wolności praktyk (*the free exercise clause*)²².

Warto zauważyć wpływ konstytucji amerykańskiej na Konstytucję Republiki Francuskiej, czyli Deklarację Praw Człowieka i Obywatela z 26 sierpnia 1789 r., która w artykule X stanowi: „Nikt nie powinien być niepokojony z powodu swoich przekonań, także religijnych, pod warunkiem że ich wyrażanie nie zakłóca porządku publicznego ustanowionego na podstawie ustawy”²³.

3.2. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka została uchwalona 10 grudnia 1948 roku podczas Trzeciej Sesji Ogólnego Zgromadzenia ONZ w Paryżu. Jest ona uznawana za jedno z największych i najtrwalszych osiągnięć ONZ. Przywódcy państwowi uświadomili sobie, po tragicznych doświadczeniach dwóch wojen światowych, że „nieposzanowanie i nieprzestrzeganie praw człowieka doprowadziło do aktów barbarzyństwa”²⁴. Toteż, chcąc uniknąć podobnych dramatów ludzkich w przyszłości postanowiono dążyć do zbudowania świata, w którym zostanie zagwarantowana ludziom wolność przekonań. Traktują o tym dwa artykuły dokumentu. Artykuł 1 stwierdza, że „wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa”. Natomiast Artykuł 18 doprecyzowuje, że „każdy człowiek ma prawo wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje swobodę zmiany wyznania lub wiary oraz swobodę głoszenia swego wyznania lub wiary bądź indywidualnie, bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie i prywatnie, poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i przestrzeganie obyczajów”²⁵.

3.3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (2 kwietnia 1997)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. zapewnia każdemu wolność sumienia i religii (Art. 53. 1). Chroni prawo rodziców

---

²² Por. J.D. Davidson, *Catholicism in Motion*, dz. cyt., s. 8–9.

²³ *Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela*, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja-18.html> (25.04.2015).

²⁴ *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf (25.04.2015).

²⁵ Tamże.

do wychowania dziecka i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem, ale także chroni wolność jego sumienia, wyznania i przekonań (Art. 48. 1; Art. 53. 3). Konstytucja wyjaśnia, że „Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują” (Art. 53. 2). Inny punkt gwarantuje możliwość nauczania religii w szkole (Art. 53. 4).

Wolność religii i wyznania nie jest nieograniczona. Konstytucja orzeka, że „Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób” (Art. 53. 5).

3.4. Ustawodawstwo europejskie

Jednym z ważniejszych aktów gwarantujących wolność religijną jest „Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie” wypracowany w Helsinkach dnia 1 sierpnia 1975 roku²⁶. Państwa uczestniczące zobowiązały się do poszanowania wolności sumienia i religii. W punkcie VII aktu znalazł się zapis: „Państwa uczestniczące będą uznawać i szanować wolność jednostki w zakresie wyznawania i praktykowania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, religii lub przekonań zgodnie z nakazami jej własnego sumienia”²⁷.

Również traktat nicejski zatroszczył się o zagwarantowanie wolności sumienia i religii w krajach członkowskich Unii Europejskiej. *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej* przyjęta w Nicei, 7 grudnia 2000 roku zawiera artykuł 10 zatytułowany „Wolność myśli, sumienia i religii”, według którego „1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, naucza-

---

²⁶ *Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, http://stosunki-miedzynarodowe.pl/traktaty/akt_koncowy_KBWE.pdf (25.04.2015).

²⁷ Tamże.

nie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach. 2. Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem”²⁸.

Traktat lizboński nie zawiera zapisu na temat wolności sumienia i religii²⁹. W artykule 6 stwierdza bowiem, że „Unia uznaje prawa, wolności i zasady określone w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 roku, w brzmieniu dostosowanym 12 grudnia 2007 roku w Strasburgu, która ma taką samą moc prawną jak Traktaty”. Zdaniem profesora Andrzeja Zolla, „Podniesienie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej do rangi obowiązującego na terenie Unii aktu prawnego jest niewątpliwie istotnym wydarzeniem w procesie przekształceń ustrojowych Unii”³⁰.

4. Naruszenia wolności religijnej – Raport „Aid to the Church in Need”

Organizacja „Open Doors. W służbie prześladowanym chrześcijanom” sporządza co roku listę krajów, w których chrześcijanie są najbardziej prześladowani. Indeks na 2015 rok wymienia kolejno w porządku zstępującym następujące kraje: 1. Korea Północna; 2. Somalia; 3. Irak; 4. Syria; 5. Afganistan; 6. Sudan; 7. Iran; 8. Pakistan; 9. Erytrea; 10. Nigeria; 11. Malediwy; 12. Arabia Saudyjska; 13. Libia; 14. Jemen; 15. Uzbekistan; 16. Wietnam; 17. Republika Środkowoafrykańska; 18. Katar; 19. Kenia; 20. Turkmenistan; 21. Indie; 22. Etiopia; 23. Egipt; 24. Dżibuti; 25. Myanmar (Birma); 26. Autonomia Palestyńska; 27. Brunei; 28. Laos; 29. Chiny; 30. Jordania; 31. Bhutan; 32. Komory; 33. Tanzania; 34. Algeria; 35. Kolumbia; 36. Tunezja; 37. Malezja; 38. Meksyk; 39. Oman; 40. Mali; 41. Turcja; 42. Kazachstan; 43. Bangladesz; 44. Sri Lanka; 45. Tadżykistan; 46. Azerbejdżan; 47. Indonezja; 48. Mauretania; 49. Zjednoczone Emiraty Arabskie; 50. Kuwejt³¹.

---

²⁸ *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (25.04.2015); por. A. Zołł, *Wolność sumienia i wyznania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, w: *Wolność religijna sercem ludzkiej wolności*, red. A. Dobrzyński, Kraków – Rzym 2011, s. 47–55.

²⁹ *Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Unię Europejską* (13 grudnia 2007 r.), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (25.04.2015).

³⁰ A. Zołł, *Wolność sumienia i wyznania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, art. cyt., s. 49.

³¹ Open Doors, *Światowy Indeks Prześladowań 2015*, https://www.opendoors.pl/prześladowania/2015_sip/ (26.04.2015). Osobny raport na temat łamania wolności religijnej

W indeksie tym nie został wymieniony żaden z krajów europejskich nie dlatego, że w Europie zjawisko wrogości wobec chrześcijan nie występuje, ale tylko dlatego, że gdzie indziej jest ono bardziej nasilone. Owa wrogość bowiem przejawia się w zróżnicowanej postaci. Massimo Introvigne, włoski socjolog i filozof z Turynu, dyrektor *Centro Studi sulle Nuove Religioni* (CESNUR) podczas konferencji naukowej zatytułowanej *La liberté religieuse, le relativisme et la sécularisation dans nos sociétés modernes et leurs implications pour la situation de l'Eglise* dnia 24 lutego 2015 w holenderskim s'-Hertogenbosch wykazywał, że wrogość wobec chrześcijan jest procesem, który eskaluje w trzech etapach: nietolerancja – dyskryminacja – prześladowanie oparte na nienawiści. Przyjrzyjmy się bliżej tym etapom na przykładach, które miały miejsce w Europie i w Polsce.

4.1. Nietolerancja

Nietolerancja wyraża się na przykład w sztuce. Jej przykładem jest działanie Adama Darskiego posługującego się artystycznym pseudonimem „Nergal”. Podczas koncertu we wrześniu 2007 roku w klubie Ucho w Gdyni podarł on Biblię i nazwał ją „księgą kłamstw”, a jego fani spalili potem kartki Biblii. Gdy skierowano do sądu sprawę przeciw artyście o znieważenie uczuć religijnych, Sąd Rejonowy w Gdyni uniewinnił Darskiego: sędzia Krzysztof Więckowski uzasadnił, że działanie oskarżonego było „swoistą formą sztuki”, skierowaną do „określonej i hermetycznej publiczności”³².

Inny rodzaj nietolerancji w Polsce odnotował doroczny raport *Papieskiego Stowarzyszenia Pomoc Kościołowi w Potrzebie* za rok 2014. Jest w nim mowa o tym, że szczególnie środki społecznego przekazu tworzą agresywny klimat dążąc do tego, by antyklerykalizm stał się społecznie akceptowalnym zjawiskiem. Jako skandaliczny przykład, został wymieniony z nazwiska Tomasz Lis, redaktor tygodnika „Newsweek Polska” publikowanego przez niemiecki Axel Springer Verlag. Stowarzyszenie

---

opracowała organizacja „Pomoc Kościołowi w Potrzebie” – Aid to the Church in Need, *Religious Freedom in the World – 2014 Executive Summary*, New York [2015]; por. http://pkwp.org/newsy/wolnosc_religijna_zagrozona_w_wiekszosci_krajow_na_calym_swiecie (26.04.2015).

³² *Zniszczenie Biblii to „swoista forma sztuki”. Nergal uniewinniony* (8.08.2011), <http://www.dziennikbaltycki.pl/artukul/440302,zniszczenie-biblii-to-swoista-forma-sztuki-nergal-uniewinniony,id,t.html?cookie=1> (26.04.2015).

Dziennikarzy Polskich nominowało T. Lisa do „Hieny Roku” za obrazę uczuć religijnych w związku z przekroczeniem standardów dziennikarskich przez publikację okładki (nr 9/2013), sugerującej pedofilskie uwiedzenie dziecka przez księdza³³. Nagroda „Hiena Roku” jest przyznawana za nierzetelność i naruszenie zasad etyki dziennikarskiej. Inna nierzetelność wspomnianego czasopisma wykazana w raporcie *Aid to the Church in Need* dotyczyła szkalowania Opus Dei³⁴. Ponadto w raporcie wymienione zostały jeszcze publikacje czasopism „Nie” oraz „Fakty i Mity” jako platformy kampanii antyreligijnych. Raport odnotowuje również o procedowanym w parlamencie wniosku Sojuszu Lewicy Demokratycznej o zakazaniu księżom wypowiedzania się w kościołach w sprawach społecznych i politycznych³⁵.

4.2. Dyskryminacja

Dyskryminacja z kolei znajduje wyraz na przykład w zakazie wieszania krucyfików w salach szkolnych. Soile Lautsi, domagająca się usunięcia krucyfiku ze szkoły, początkowo, 3.11.2009 r. wygrała sprawę przeciw państwu włoskiemu. Potem jednak, sędziowie Wielkiej Izby wyrokiem z 18.03.2011 r. opowiedzieli się za państwem włoskim³⁶. Innym przykładem dyskryminacji było odesłanie stewardessy British Airways, Nadii Eweidy na bezpłatny urlop za noszenie krzyżyka na szyi. Kobieta wygrała w Europejskim Trybunale Praw Człowieka w 2011 roku³⁷.

---

³³ Aid to the Church in Need, *Religious Freedom in the World Report – 2014*, <http://religion-freedom-report.org.uk/wp-content/uploads/country-reports/poland.pdf> (26.04.2015); <http://media2.pl/media/101475-Tomasz-Lis-nominowany-do-Hieny-Roku-za-obrazę-uczuc-religijnych.html> (26.04.2015).

³⁴ Aid to the Church in Need, *Religious Freedom in the World Report – 2014*; <http://wpolityce.pl/wydarzenia/65291-newsweek-przebral-w-sadzie-tygodnik-lisa-musi-sprostowac-insynuacje-o-niejawnej-dzialalnoscipopus-dei> (26.04.2015).

³⁵ Aid to the Church in Need, *Religious Freedom in the World Report – 2014*; <http://wpolityce.pl/wydarzenia/67794-lewicowy-knebel-dla-kościola-przepychany-w-sejmie-bp-polakkosciol-ma-prawo-wypowiedac-sie-na-tematy-spoleczne> (26.04.2015).

³⁶ European Court of Human Rights, *Reports of Judgments and Decisions 2011–III*, Strasbourg 2011, s. 61–117, http://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2011–III.pdf (26.04.2015); por. W. Dorsz, *Chrystofobia. Nietolerancja i dyskryminacja chrześcijan w Europie*, w: *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim*, red. A. Niemira, K. Rulka, J. Szymański, Włocławek 2010, s. 484–498.

³⁷ European Court of Human Rights, *Reports of Judgments and Decisions 2013–I*, Strasbourg 2013, s. 217–273, http://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2013–I.pdf (26.04.2015).

Tuż przed Wielkanocą w 2015 roku w Wielkim Tygodniu zakłady komunikacyjne zarządzające paryskim transportem (RATP) nie pozwolił, aby na stacjach metra w Paryżu rozwieszono plakaty zapowiadające na dzień 4 czerwca 2015 roku koncert charytatywny *Les Prêtres* – tria śpiewających księży. Dochód z koncertu zaplanowano na wsparcie chrześcijan prześladowanych na Wschodzie. Plakat promujący koncert miał napis: Księża w koncercie dla chrześcijan na Wschodzie (*Les Prêtres en concert pour les chretiens d'Orient*). Zakłady komunikacyjne uznały, że nazwa „chrześcijanie” na plakatach narusza świeckość państwa i nakazały usunięcie jej z plakatów. Nie pomogła nawet interwencja socjalistycznego premiera Francji, Manuela Vallsa, który napisał na twitterze: „Nie ma żadnych wątpliwości. Pełne poparcie dla chrześcijan na Bliskim Wschodzie, ofiar barbarzyństwa”³⁸. Zarząd RATP wołałby, żeby chrześcijanie na Wschodzie ginęli dyskretnie!

Przejawem dyskryminacji w Polsce, wymienionym w raporcie *Aid to the Church in Need* jest odmowa przyznania częstotliwości naziemnej telewizji cyfrowej dla katolickiej telewizji „Trwam” przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji. Dnia 21 kwietnia 2012 roku dwadzieścia tysięcy ludzi protestowało w Warszawie przeciw tej odmowie. Zebrano dwa i pół miliona podpisów osób domagających się katolickiej telewizji w paśmie naziemnej telewizji cyfrowej³⁹.

4.3. Prześladowanie

Prześladowanie oparte na nienawiści jest eskalacją wrogości, wprowadzaną, gdy dyskryminacja nie wystarcza. Przykładem takiego prześladowania jest na przykład agresywna działalność ruchu „Femen” i fizyczna agresja zastosowana 24 kwietnia 2013 roku wobec arcybiskupa André Leonarda podczas jego wykładu na Uniwersytecie w Brukseli⁴⁰. Innym przykładem prześladowania na tle religijnym jest zniszczenie figury Matki Bożej dnia 15 października 2011 roku w czasie akcji „Occupy Rome”.

---

³⁸ P. Moszyński, *Brzydkie słowo „chrześcijanin” zakazane na plakatach (05.04.2015)*, http://wyborcza.pl/1,75477,17710451,Brzydkie_slowo__chrzescijanin__zakazane_na_plakatach.html#ixzz3YUkjqB7r (26.04.2015).

³⁹ *Aid to the Church in Need, Religious Freedom in the World Report – 2014*; <http://gosc.pl/doc/1449445.2-5-mln-podpisow-za-TV-Trwam> (26.04.2015).

⁴⁰ <http://www.lesoir.be/231254/article/actualite/belgique/2013-04-24/andre-leonard-chahute-l-ulb-femen-s-explicite> (aktualizacja 26.04.2015).

Według raportu *Aid to the Church in Need*, nastroje antyreligijne podsycane przez media w Polsce zaskutkowały aktami słownej i fizycznej przemocy. W grudniu 2012 roku pięćdziesięcioośmioletni człowiek obrzucił farbami ikonę Matki Bożej w Częstochowie⁴¹. W grudniu 2011 roku w Suwałkach został pobity ksiądz. Uznano w raporcie, że atak mógł być dokonany na tle religijnym, bo przestępcy odebrali kapłanowi tylko modlitewnik, a nie pieniądze⁴².

Przykładów naruszenia wolności religijnej w Europie i w Polsce jest znacznie więcej. Trzeba je odnotowywać i podejmować wszystko, co możliwe, aby chroniona była godność i wolność człowieka, a zwłaszcza jej jądro, czyli wolność sumienia i wyznania. Owszem w praktyce życia może dochodzić do napięć między realizacją różnych wolności przez poszczególnych ludzi. Prawnik, profesor Jan Wouters z *Leuven Centre for Global Governance Studies* przyznał podczas wspomnianej konferencji w s'-Hertogenbosch, 24 lutego 2015 roku, że prawnicy w Unii Europejskiej stoją w obliczu wyzwania, jak pogodzić prawo do wolności sumienia i religii z prawem do wolności słowa i wypowiedzi. Refleksja nad tą kwestią została podniesiona zwłaszcza po terrorystycznym ataku islamistów z dnia 7 stycznia 2015 roku na paryską redakcję czasopisma „Charlie Hebdo”, które w wulgarny i godny potępienia sposób obrażało ludzi wierzących, sztygąc z symboli różnych religii. Nie ma usprawiedliwienia dla agresji i przemocy. Zaistniałe wydarzenia każą pamiętać, że tak wolność sumienia i religii, jak i wolność słowa jednych domagają się poszanowania podobnej wolności innych.

5. Chrześcijańska reakcja na naruszanie wolności religijnej

Nie ma dla chrześcijan innej drogi, jak ta wskazana przez św. Pawła w jego Liście do Rzymian: „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj” (Rz 12, 21). Postawa taka nie oznacza małoduszności i obojętności w obliczu dziejącego się zła. Można bowiem i należy zająć postawę wobec zła. Po pierwsze, nie pozostawać obojętnym; po drugie, pielęgnować pamięć i odnotowywać przypadki naruszania wolności religijnej oraz domagać się zaprzestania takich praktyk; po trzecie, upominać się o poszanowanie wolności sumienia i wyznania dla każdego człowieka

---

⁴¹ Aid to the Church in Need, *Religious Freedom in the World Report – 2014*; <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/741185,Czestochowa-probowal-zniszczyc-obraz-Matki-Boze> (26.04.2015).

⁴² Aid to the Church in Need, *Religious Freedom in the World Report – 2014*.

i po czwarte, dbać o moralną dyscyplinę, aby nie dawać przeciwnikom chrześcijaństwa argumentów do niechęci i wrogości.

5.1. Nie ulegać obojętności

W sławnym reportażu – wywiadzie z Markiem Edelmanem zatytułowanym *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanna Krall zapisała fragment rozmowy: „czy myślisz, że to może zrobić jeszcze wrażenie na kimś – jeden spalony chłopak po czterystu tysiącach spalonych? – Myślę, że jeden spalony chłopak robi większe wrażenie niż czterysta tysięcy, a czterysta tysięcy większe niż sześć milionów”⁴³.

Gdy podawane są statystyki dotyczące naruszania wolności religijnej i prześladowania chrześcijan, trzeba pamiętać, że kryją się za nimi bolesne dramaty określonych ludzi: „każde życie stanowi dla każdego całe sto procent”⁴⁴. Nie można więc pozostawać obojętnym, gdy naruszana jest wolność sumienia czy religii choćby jednego człowieka.

5.2. Odnotowywać przypadki naruszania wolności religijnej i domagać się zaprzestania niegodziwych praktyk

Dobrze się dzieje, gdy odnotowywane są praktyki naruszania wolności religijnej. Mają one miejsce wszędzie tam, gdzie ograniczane lub całkiem blokowane są publiczne sposoby wyrażania wiary oraz podglądów religijnych, na przykład na temat człowieka, małżeństwa, porządku społecznego. Monitorowanie i ujawnianie naruszania praw człowieka w zakresie wolności religii obnaża kłamstwa tych, którzy są piewcami tolerancji, ale tylko dla wybranych grup społecznych. Ponadto należy rozwijać apologetykę chrześcijańską, która z jednej strony ujawnia fałsz przeciwników Kościoła, a z drugiej strony dostarcza argumentów za racjonalnością i pięknem wiary chrześcijańskiej i życia chrześcijańskiego.

5.3. Upominać się o poszanowanie wolności sumienia i wyznania dla każdego człowieka

Atrakcyjność i przyciągające piękno aktualnej doktryny chrześcijańskiej ujawnia się w tym, że Kościół upomina się o prawo do wolności sumienia i wyznania dla wszystkich. Wielkim obrońcą tego prawa człowieka,

---

⁴³ H. Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*, Warszawa 1992, s. 9.

⁴⁴ Tamże, s. 138.

jak i w ogóle godności ludzkiej był św. Jan Paweł II⁴⁵. Przypominał on, byśmy nigdy nie dali się „onieśmielić w sytuacjach, kiedy trzeba domagać się prawa do wolności religijnej, która jest naszą wolnością. To jest sprawa naszej godności. Nie zapominajmy też o zasadzie wzajemności – prosząc o coś dla siebie, prosimy o to dla wszystkich”⁴⁶.

5.4. Dbać o moralną dyscyplinę, aby nie dawać przeciwnikom chrześcijaństwa argumentów do niechęci i wrogości

Kościół głosi, że jest prawda obiektywna i że stanowi ona podstawę moralności. Gdy podważy się prawdę, podważa się także moralność. Ponadto Kościół jest przekonany o sile prawdy, dlatego nikomu jej nie narzuca. Nie szuka dla siebie przywilejów, a jedynie pragnie realizować to, co należy do jego istoty, czyli pragnie głosić Dobrą Nowinę o zbawieniu w Jezusie Chrystusie. Elementem Dobrej Nowiny Jezusa Chrystusa jest prawda o Bogu jako fundamencie ludzkiej godności, którą posiada każdy człowiek ze swej natury.

Społeczeństwo europejskie starzeje się. Odpowiadając na ten znak czasu, Kościół otacza ludzi starszych opieką, broni prawa do naturalnej śmierci, dba o chorych i promuje małżeństwa tworzone przez mężczyznę i kobietę, wspiera wielodzietne rodziny. Ponadto Kościół proponuje moralność ewangeliczną, której zachowywanie staje się źródłem nadziei.

* * *

Wszędzie tam, gdzie naruszana jest wolność sumienia czy wolność religii jakiegokolwiek człowieka, naruszane są także inne jego prawa i godność człowieka w ogóle. Kościół więc bez znużenia upomina się, by w każdej sytuacji respektowana była godność człowieka, mężczyzny i kobiety. Przypomina też wielkie znaczenie wolności sumienia i wyznania, która jest sednem wolności człowieka jako takiej.

SUMMARY

People in democratic Europe are very sensitive to the dignity of human being and to everyone's right to freedom of thought, conscience and religion.

---

⁴⁵ Por. H. Sławiński, *Kaznodzieja broniący godności i praw człowieka – Jan Paweł II*, w: *Jan Paweł II – Apostoł jedności*, red. J. Kędzierski, Włocławek 2003, s. 194–203.

⁴⁶ J.-L. Tauran, *Jan Paweł II a wolność religijna: doktryna i spuścizna*, art. cyt., s. 16.